

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ VERİMLİLİK ANALİZİ: OTOMOTİV SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA*

Haldun SOYDAL**

ÖZET

Küreselleşmenin hız kazandığı 21.yüzyıl bilgi çağında, ekonomik, politik, gelir düzeyleri ve sosyal yapıları birbirinden farklılık gösteren ülkeler, daha hızlı büyüme ve kalkınma çabası içine girmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin sanayileşmesine paralel olarak geliştirdikleri teknoloji ve sermaye oluşumu, ulusal sınırlar dışına çıkmış, üretim, yönetim ve pazarlama yönünden uluslararası yapıya kavuşmuştur. Gelişmiş ülkeler arasında oluşan bu yapı, bu ülkeleri yeni Pazar arayışlarına yöneltmiştir. Bu ülkelerden bazılarının hammadde, işgücü gibi çeşitli yabancı kaynaklara bağımlı olmaları da yabancı sermaye yatırımı gerçekleştiren ülkelerin, bu ülkelerdeki faaliyetlerinin gelişmesine neden olmuştur. Bu makalede öncelikle doğrudan yabancı yatırımlar hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra da konu ile ilgili yapılmış bir uygulama çalışmasının detayları sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı yatırım, Çok uluslu işletme, Portföy yatırımı, Ödemeler dengesi, İstihdam, Rekabet

ABSTRACT

In the 21.'th century called Knowledge Age, the countries that have various speciality in economical, political, income rates and social structure started to endeavor for fast growth and development. According to parallelism of industrialization of development countries, their technology and capital structure went out of the national borders and they had a international structure in manufacture, management and marketing. The new structure in the development countries aimed them for new markets. The reason that some of the countries are addicted to foreign source like raw materials and manpower, make the foreign investor countries to invest in that countries. In this paper, primarily knowledge given about foreign investments and then given detail about a survey study in this subject.

Keywords: Direct foreign investments, Multi national countries, Purse investmnet, Balance of payments, Employment, Competition,

GİRİŞ

Az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerin temel hedefleri istikrarlı bir büyümeye ulaşarak ekonomik güçlerini artırmak ve bu oranda da siyasi ve ekonomik alanda dünya ülkeleri arasında itibarlarını yükseltmektir. Ancak, böyle bir hedefe ulaşılması, bu tür ülkelerde istikrarlı politikalar izlenmesini ve kalkınmaya yönelik üretim artışı sağlanmasını gerektirmektedir. Oysa, gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu genellikle gayri safi milli hasılası düşük, nüfusu büyük ülkelerdir. Diğer bir ifadeyle, kişi başına düşen milli gelirleri oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte, yüksek boyutlardaki iç tüketim, gelirden

* Bu makale, Prof. Dr. Serdar Altınok'un danışmanlığında hazırlanmakta olan "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama" başlıklı doktora tez çalışmasından yararlanılarak üretilmiştir.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

tasarrufa ayrılan payın düşük seviyelerde kalmasına yol açmaktadır. Bu sebepten, yetersiz kalan iç tasarruflar yatırımları engellemekte ve üretim artışını sınırlı kılmaktadır. Diğer yandan yeni sanayiler için gerekli teknik donanım ve ara malı ithal zorunluluğu da ödemler dengesini olumsuz etkilemektedir. Görüldüğü gibi, güçlü ekonomik yapıya ulaşmada ülke içindeki kaynakların yetersizliği araştırma ve geliştirme çalışmalarının dolayısıyla da teknoloji üretiminin ülke içinde sağlıklı bir şekilde yapılmasına olanak vermeyerek dış kaynak ihtiyacını artırmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin tasarruflarına ihtiyaç duymaktadır. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ülkeler geri kalmışlıktan kurtulabilmek için yurtiçi tasarruflarını artırarak, bunları yatırımlara dönüştürmek zorundadırlar. Ancak bu ülkelerde, kişi başına düşen milli gelir miktarı düşük olduğundan, marjinal tasarruf eğilimleri de düşüktür. Bunun sonucunda, bu ülkelerin kalkınma süreçlerinde karşılaştıkları bu tasarruf-yatırım kıskacı, yabancı ülkelerde yapılan tasarrufların ülkeye yatırım olarak çekilmesiyle bir ölçüde ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Ülkemizde yabancı sermaye Cumhuriyet dönemi boyunca iktisadi açıdan olduğu kadar politik boyutu ile de birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir. Bütün bu dönem boyunca, izlenen yabancı sermaye politikalarında belirgin farklılıklar bulunsada konuya yönelik duyarlılık hiç azalmadan sürmüştür. Son dönem Osmanlı ekonomisinin Batı ile girdiği ilişkide yabancı sermayeli firmaların aldığı rolün olumsuz etkileri bu duyarlılığın en temel nedenidir. Yabancı sermaye karşı oluşan tarihi duyarlılığın yanı sıra ekonominin dönemsel sorunlarının yoğunlaştığı durumlarda yabancı sermayenin gerekliliği konusunda tartışma gündeminde yer almıştır. Ayrıca yabancı sermaye konusunda Türkiye’de yürütülen tartışmalarda bir taraftan yabancı sermayenin, yeni teknolojilerin aktarılması, dış finansman sorunun giderilmesi, dış pazarlara açılmada sağladığı kolaylıklar gibi olumlu etkilerini tartışmasız kabul etmekte, diğer taraftan ise, siyaset ve iktisat alanlarında kalan ancak her iki alanda da açık olarak tanımlanmamış olan “dışa bağımlılık” ve “ulusal kaynakların sömürülmesi” kavramları ön plana çıkmaktadır. Yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye yönelik politikalarda ise, hukuki, mali ve idari kolaylıları sağlayan yasal ortamı, yabancı yatırımlar için çekici hale getirmek temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik sonuçları arasında, uygulamalarında ise yasal düzenlemeler ile yabancı sermaye girişi arasında neden sonuç ilişkileri kurulmakta ve tartışılmaktadır. Günümüzde ağırlıklı olarak yabancı sermayenin ekonomiye çok yönlü katkılarının belirtildiği görüşler ağırlık kazanarak uygulanmasında eski katı tutumlar terkedilmiştir.

Çalışmamızda bu önemli konuyu araştırarak yabancı sermayeyi, çeşitlerini, tarihsel gelişimini, dünyadaki ve ülkemizde önemi gibi genel konuları inceleyerek özellikle Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının iktisadi olarak ülke ekonomisine ne gibi olumlu ya da olumsuz etkiler doğurduğunu, bugün ve önümüzdeki süreçte verimlilik analizini, doğrudan yabancı sermaye açısından rakip ülkelerle Türkiye’nin karşılaştırılmasını, Türkiye’nin yatırım çekme performansının artırılması için yapılması gereken uygulama ve düzenlemelerin neler olabileceğini, Türkiye’de yabancı sermayeli

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

Otomotiv işletmelerinin ekonomik açıdan Türkiye ekonomisine kazandırdıklarını araştıracağız.

1. YABANCI SERMAYENİN TANIMI, KAPSAMI VE SINIFLANDIRILMASI

Yabancı sermaye kavramını çeşitli şekillerde de yapmak mümkündür, bir ülkenin kısa bir süre içinde kaynaklarını ve buna bağlı olarak da ekonomik gücünü etkileyebilmek için karşılığını değişik biçimlerde ileride ödemek üzere diğer ülkelerden sağladığı mali ve/veya teknolojik kaynaklardır.¹ Bu kaynaklar ekonomiye kısa sürede kendi imkânlarının ötesinde yatırım ve tüketim imkânı sağlar ve borç olarak geldiğinde karşılığını ana para ve faiz ödemesi, yatırım ve üretime katılmak üzere geldiğinde ise kar veya faiz şeklinde olur. OECD normlarına göre de; yabancı sermaye yatırımları (FDI-Foreign Direct Investment) bir ülkede yerleşik kişi yada kurumların bir başka ülkede kalıcı ekonomik çıkar elde etme amacını yansıtmaktadır. Kalıcı çıkar kavramı yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konularında uzun dönem bağımlılığı ifade etmektedir.²

2. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Türkiye doğrudan yabancı yatırımlar açısından bir türlü arzu edilen performansı sergileyememiş, yabancı sermaye girişinin artırılması konusu hep tartışıla gelmiştir. 1986–2000 yılları arası yıllık ortalama doğrudan yabancı sermaye artış oranı Türkiye için %10–19,9 ile dünya ortalamasının altında gerçekleşmiştir. 2000 yılı için gelişmekte olan ülkeler arasında oransal olarak toplam doğrudan yabancı sermaye hareketleri içinde ülkemizin payı ise %2 civarında gerçekleşmiştir.³

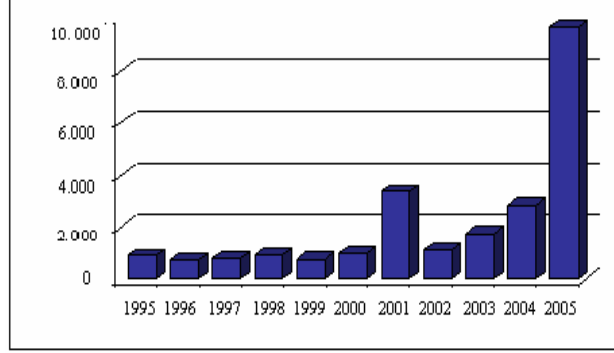
Türkiye’nin rakibi kabul edilebilecek gelişmekte olan ülkeler doğrudan yatırımlardan önemli paylar alırken doğrudan yabancı yatırımı çekmede çok gerilerde kalmıştır.⁴ Uluslararası genel kabule göre Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırım çekme potansiyeli yılda asgari 35 milyar dolardır. Türkiye’ye giren doğrudan yabancı sermaye hareketlerindeki en belirgin husus, çok sayıda ancak küçük ölçekli firmaların bulunması, büyük ölçekli yatırımların az sayıda olmasıdır. Yatırımlar genelde imalat ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmakta, diğer sektörler ihmal edilecek düzeyde kalmaktadır.

¹ T.Güngör Uras, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İktisadi Yayınlar Ltd, İstanbul, 1979, s:27.

² Hayrettin Demircan, **Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s:1.

³ Demircan, a.g.e., s:33.

⁴ Abdullah Arınman, 2000’lere Doğru Türkiye’de Yabancı Yatırımlar, Yeni Türkiye Dergisi Türkiye Ekonomisi Özel Sayısı, Ağustos 1999, s:586.

Grafik 2.1. 1995 – 2005 Döneminde Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (milyon dolar)

Kaynak: YSGM, 2006, s:14

Şekilde görüldüğü gibi 2005 yılı Türkiye için uluslararası doğrudan yatırımlar açısından tarihi zirvenin görüldüğü yıl olma özelliğini taşımaktadır. 2004 yılına göre yaklaşık 3,5 kat artış gösteren uluslararası doğrudan yatırım girişi 2005 yılında 9,7 milyar dolara ulaşmıştır. Söz konusu tutarın bileşenlerine bakıldığında 7,9 milyar dolar tutarındaki kısmının sermaye transferi, kalan 1,8 milyar dolar tutarındaki kısmının ise emlak alımları sonucunda oluştuğu görülmektedir. Türkiye’ye yapılan uluslararası doğrudan yatırım 1995 – 2000 döneminde ortalama 853 milyon ABD Doları düzeyindeyken, özellikle 2003 yılı ve sonrasında Türkiye’nin çektiği doğrudan yatırım artış göstermiş ve 2005 yılında 9,7 milyar ABD Doları düzeyine yükselmiştir. Bu artışta makro ekonomik ve siyasi istikrar, özelleştirme ve banka birleşmeleri önemli etkindir. İlk beş sıradaki doğrudan yatırıma baktığımızda tabloda görüldüğü gibi bankacılık birleşme ve satın almaları ile iletişim sektörü yer almaktadır. Yabancı yatırımcılar bu sektörlerin Türkiye’de kısa vadede kar elde edici ve rantabil gördüklerinden dolayı ağırlıklı olarak yatırım tercihlerini bu noktada belirlemişlerdir. 2006 yılındaki doğrudan yabancı yatırım artışının ana neden ve göstergesini bu temel oluşturmaktadır.

Tablo 2.1. En Büyük Beş Uluslararası Doğrudan Yatırım.

	Satın Alınan Şirket	Satın Alan Şirket	Ülke	Uluslararası Doğrudan Yatırım
1	Garanti Bankası	GE Consumer Finance	ABD	1.806
2	Turkcell İletişim	Alfa Group	Rusya Fed.	1.593
3	Türk Telekom	Oger Telekom	Lübnan	1.500
4	Dışbank	Fortis Bank	Belçika - Hollanda	1.062
5	YKB	Koç Fin. Hizmetler (Unicredito)	İtalya	602

Kaynak: YSGM, 2006, S:15

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

Özelleştirme kapsamına alınan karlı ve büyük Kitlerin, banka ve diğer şirket birleşme ve satın alma yatırımlarının sonunda doğrudan yatırımcıyı çekebilecek farklı bir anlayışının oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde elde elden bu rakamsal başarı çok kısa süre sonunda hemen aşağı inecektir.

Türkiye’de 2005 yılında toplam 8,2 milyar dolar tutarında özelleştirme gerçekleştirilmiştir.⁵ Tabloda görüldüğü üzere bunun %86’lık kısmını blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirme işlemleri oluşturmuştur. Blok satışlar içerisinde 6,55 milyar dolar tutarındaki Türk Telekom özelleştirilmesi ilk sıradadır. 2005 yılında özelleştirme yoluyla Türkiye’ye gelen uluslararası doğrudan yatırım, doğrudan yatırımlar toplamının %15’ini oluşturmaktadır.

Tablo 2.2. Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı (Adet)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
1954-1999 Birikimli)	704	286	318	347	283	319	315	310	293	330	323	364	4.192
2000	21	27	53	36	44	32	41	21	41	25	63	51	455
2001	43	36	32	35	34	54	36	46	35	46	47	40	484
2002	37	34	36	37	42	39	50	38	44	43	35	60	495
2003	37	33	41	22	40	35	126	148	156	175	114	178	1.105
2004	154	116	192	187	223	231	155	139	187	186	165	194	2.129
2005	180	214	226	226	255	268	269	210	271	253	218	235	2.825
Toplam	1.176	746	898	890	921	978	992	912	1.027	1.058	965	1.122	11.685

Kaynak: YSGM, 2006 s:23.

Tablo 2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı (milyon \$)

Yıllar	İmalat Sanayi	Hizmetler	Diğer	Genel Toplam
1995	388	534	12	934
1996	424	467	23	914
1997	349	456	47	852
1998	553	362	38	953
1999	353	362	38	953
2000	932	763	12	1.707
2001	932	2.439	3	3.374
2002	178	442	2	622
2003	536	195	14	745
2004	237	928	80	1.245
2005	711	7.651	47	8.409

Kaynak: TCMB, 2006, s:24.

⁵ YSGM, a.g.e., s:16.

Haldun SOYDAL

2006 yılında 15 milyar dolar doğrudan yatırım rakamları açıklanmıştır. Bu yatırımların %83'ü AB ülkelerinden yapılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere AB'li doğrudan yabancı yatırım şirketlerinin toplam sayısı 6153 adettir ve bunun 2045'i Almanya, 926'sı İngiltere ve 925'i Hollanda kaynaklıdır. İkinci sırayı ise, Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri ortaklı yabancı yatırım şirketlerinin izlediği görülmektedir. İran 703, Irak 335 ve 257 adet ile Azerbaycan önde gelmektedir.

Tablo 2.4. Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Ülkelere Göre Dağılımı (Adet)

Ülkeler	1954-1999 Birikimi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1954- 2005 Toplam
AB Ülkeleri (25)	2.191	270	248	231	466	1.079	1.668	6.153
Almanya	780	81	66	65	155	378	520	2.045
Fransa	209	23	16	23	33	74	81	459
Hollanda	345	65	39	46	71	145	214	925
İngiltere	280	30	40	35	67	144	330	926
İtalya	175	23	26	16	31	78	68	417
Diğer AB Ülkeleri	402	48	61	46	109	260	455	1.381
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	508	40	48	48	142	293	353	1.432
İsviçre	184	10	15	18	19	36	31	313
Bulgaristan	19	1	4	4	19	29	31	107
Ukrayna	24	4	4	3	10	26	37	108
Rusya Federasyonu	138	17	16	13	50	109	127	470
Kuzey Kıbrıs T.C.	51	2	--	--	6	22	24	105
Diğer	92	6	9	10	38	71	103	329
Kuzey Afrika Ülkeleri	48	3	7	12	20	27	43	160
Diğer Afrika Ülkeleri	16	1	2	1	10	17	18	65
Kuzey Amerika	280	35	37	44	61	108	118	683
A.B.D.	263	31	35	40	54	98	103	624
Kanada	17	4	2	4	7	10	15	59
Orta Amerika ve Karayipler	27	5	4	1	3	8	12	60
Güney Amerika	5	--	2	--	--	4	2	13
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	846	67	79	110	276	386	411	2.175
Azerbaycan	63	7	12	13	37	61	64	257
Irak	121	11	16	26	41	56	64	335
İran	270	15	20	26	111	135	126	703
İsrail	37	9	7	11	25	34	29	152
Suriye	120	6	4	12	17	21	34	214
Diğer	235	19	20	22	45	79	94	514
Diğer Asya	235	24	47	38	115	171	173	803

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

Çin Halk Cum.	63	10	16	13	46	58	31	237
Japonya	39	2	7	4	6	16	9	83
Güney Kore Cum.	34	3	12	3	17	17	18	104
Pakistan	17	--	2	2	10	10	10	51
Afganistan	13	3	1	4	5	6	6	38
Diğer	69	6	9	12	31	64	99	290
Avustralya ve Yeni Zelanda	9	3	--	--	--	21	16	49
Diğer Okyanusya ve Kutup Böl. Ülkeleri	27	7	10	10	12	15	11	92
Toplam	4.192	455	484	495	1.105	2.129	2.825	11.685

Kaynak: YSGM, 2006, s:26.

Sermaye büyüklüğü açısından da AB’li yatırımcılar ilk en önlerdedir, sırasıyla Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere ve İtalya doğrudan yabancı sermaye büyüklüğüne göre Türkiye’de en önde gelen ülkelerdir.2002-2004 yılları arasında ise tabloda görüldüğü gibi Hollanda 230, Almanya 100, İtalya 86, İngiltere 76, Fransa 59 milyon dolar ile en çok yatırım yapan ilk beş ülke olmuşlardır.2005 yılında ise Garanti Bankasına iştirak ederek 1,8 milyar dolar ödeyen ABD’li GE Consumer Finance şirketi ilk sıradadır. Bu ülkeyi İngiliz, Lübnan, Belçika ve İtalya izlemiştir. Tabloda görüldüğü gibi bu beş ülke toplam 6,7 milyar dolar ile Türkiye’deki 2005 yılı uluslararası doğrudan yatırımın %70’ini gerçekleştirmişlerdir. İngiliz şirketi Turkcell iletişimi, Lübnanlılar Türk Telekomu, Belçika Dışbank, İtalya ise Yapı Kredi bankasını alarak yatırım yapmışlardır. Dolayısıyla bu şirketlerin ilk beş sırayı almasında ki temel etken özelleştirme ve banka birleşmelerine dayalıdır.

2006 yılında da 15 milyar dolar doğrudan yatırım rakamları açıklanmıştır. Bu yatırımların %83’ü AB ülkelerinden yapılmıştır.Türkiye’de doğrudan yatırımlara nazaran portföy yatırımları daha karlı ve az riskli olduğu için tercih edilmektedir. Dünya piyasalarına göre faiz oranları ülkemizde daha yüksek olduğu için yabancı yatırımcılar portföy yatırımlarına yönelerek daha kolay kar sağlamakta ve spekülâtif hareketleri de kontrol altında tutarak ülke ekonomisini belirleyici, yön verici hatta tehdit edici bir rol oynamaktadırlar.

Kısa vadeli spekülâtif yabancı sermaye hareketleri son yıllarda bütçe açıklarının finansmanında kullanılmaktadır. Bütçe açıklarının finansmanı için kamu kesimi tasarruf açığı devlet iç borçlanma senetlerinin satışı ile sağlanmaktadır. Yüksek bütçe açıkları dolayısıyla, reel faizlerde yükselme oluşması, yüksek reel faizlerin ve yapılan finansal liberalleşme politikalarının sonucunda ekonomiye kısa vadeli spekülâtif yabancı sermaye girişleri gerçekleşmiştir.Bütçe açıklarının kapatılması için bütçe disiplinine, kamu gelirlerini artırmak yada kamu harcamalarını kısmak gibi yapısal tedbirlere başvurmadan yüksek faizle yabancı sermaye kısa vadeli borçlanma bütçe üzerinde baskı oluşturarak oluşan faiz giderleri daha çok bütçe açığına ve

ekonominin yabancı sermayenin kontrolüne geçmesine neden olabilecektir.⁶

2.1. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Çekme Açısından Avantaj ve Dezavantajları

Türkiye, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki büyük piyasalara yakınlık, 70 milyonluk bir iç piyasa, nispeten düşük işgücü maliyetleri, iyi eğitilmiş bir yönetici sınıfı, sağlam bir telekomünikasyon altyapısı gibi avantajları ile yatırımcılar açısından cazip bir ülke görünümü sergilerken diğer açıdan kendini çok başarısız bir yabancı yatırım performansına mahkum eden baskın karakterli zayıflıkların bir arada olduğu bir ülke görünümü sergilemektedir.⁷ Türkiye'nin mevcut durumunu ortaya çıkaran güçlü ve zayıf yönlerini aşağıdaki tablodan görebiliriz:

Tablo 2.1.1. Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımları için konumsal avantajları

Temel Konumsal Faktörler	Rekabet Edebilirlik
Pazar amaçlı Doğrudan Yab. Serm.	
Ekonomik büyüklük	Güçlü
Ekonomik büyüme	Güçlü
Nüfus büyüklüğü	Güçlü
Kişi başına gelir	Orta seviyede
Verimlilik amaçlı Doğrudan Yab. Serm.	
Emek maliyetleri	Güçlü
Emek üretkenliği	Güçlü
Bölgesel entegrasyon	Güçlü
Emek niteliği ve temini	Güçlü
İçselleştirme amaçlı DYS	
Mühendis ve teknisyen temini	Güçlü
Ar-Ge ve yenilik üsleri	Zayıf
Haberleşme ve internet altyapısı	Orta seviyede
DYS'e elverişli ortam	
DYS mevzuatı (bağımsız DYS)	Zayıf
DYS mevzuatı (özelleştirme/altyapı DYS)	Orta seviyede
Kolaylaştırıcı süreç	Zayıf
Siyasi bağlılık	Güçlü
Teşvikler	Zayıf
Yatırım desteği	Zayıf

⁶ Erinç Yeldan, **Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Akımlarının Makroekonomik Etkileri Üzerine Gözlemler**, İktisat Dergisi, Ekim-Kasım 1996, s:149.

⁷ Suna Oksay, **Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi**, 2000, s:10.

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

Kurumsal ve siyasi çevre	
Ekonomik iktidarsızlık (Enflasyon, döviz kuru ve borçlar)	Zayıf
Politika belirsizliği	Zayıf
Siyasi engellemeler, bürokrasi ve rüşvet	Zayıf
Adalet sistemi ve fikri mülkiyet hakları	Zayıf
İçsel sosyal gerilimler	Zayıf

Kaynak: Henry Loewendahl, Ebru Ertugal- Loewendahl, 2001, s.29.

Türkiye’de yabancı sermayeli şirketlere yönelik anket sorularına verilen yanıtlarda Tablo 2.1.1.’de görüldüğü gibi Türkiye’nin yabancı sermaye çekme performansı açısından önemli güçlü yönleri olduğu kadar zayıf yönleri de mevcuttur.⁸ Özellikle ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ile mevzuat, düzenleme açısından zayıf yönlerine işaret edilmiş, ekonomik büyüklük, nüfus, işgücü, Pazar ve coğrafi konum gibi önemli olumlu taraflarına da yer verilmiştir.

2000 yılında FIAS raporlarının hazırlanması sırasında Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı işletmelerin yöneticileri arasında yapılan ankete göre ise;⁹

Sorun	Yüzde
1.Politik İstikrarsızlık	%75
2.Enflasyon	%70
3.Belirsizliğin Getirdiği Maliyetler	%58
4.Sık Mevzuat Değişiklikleri ve Beklenmedik Uygulamalar	%55
5.Yüksek Vergi Oranları	%48
6.Finans Sisteminde ki Sorunlar	%42
7.Yetersiz Altyapı	%40
8.Yolsuzluk	%32

olarak sonuç alınmıştır. Bu ankete göre Türkiye’de faaliyette bulunan doğrudan yatırımcıların en önemli gördükleri sorunlar politik istikrarsızlık ve enflasyon, yani ekonomik istikrarsızlıktır. Bu faktörleri, belirsizliğin getirdiği maliyetler, mevzuat değişiklikleri, yüksek vergi oranları takip etmektedir. Bu faktörler aynı zamanda yeni yatırımların gelmesini engelleyen faktörlerinde başlıcalarını oluşturmaktadır.¹⁰

2.2. Türkiye’nin Yabancı Yatırım Çekme Performansının Artırılması için Yapılması Gereken Düzenlemeler

Daha önceki bölümlerde açıkladığımız gibi Türkiye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmede düşük bir performansa sahiptir. Özellikle bu alanda rakipleriyle karşılaştırıldığında doğrudan yabancı yatırım performansının ne denli düşük olduğu rakamlara açıkça yansımaktadır. Türkiye’de son yıllarda

⁸ Henry Loewendahl, Ebru Ertugal- Loewendahl, **Turkey’s Performance in Attracting FDI: Implications of Eu Enlargement**, CEP Working Documents, Nov: 157, Brussels: Centre for European Policy Studies, November 2001, s.29.

⁹ Arıman, a.g.m., s:7.

¹⁰ YASED, **Priority List of Foreign Investors Problems**, İnternet Adresi: <http://www.yased.org.tr/>, Erişim Tarihi:Nisan 2006

ekonomik ve politik istikrar ortamının sağlanmış, AB ile üyelik müzakerelerinin başlamış olması yanında yürütülen reform çalışmalarına rağmen daha fazla doğrunda yabancı yatırım çekilmesi için yetersiz kalmıştır.

2004 yılında 9 bin 800 yeni yatırımın 5 bin 800'ü gelişmekte olan ve geçiş dönemi ülkelerine yapılmıştır. Bu yeni projelerde aslan payını 1529 adetle Çin elde etmeyi başarmıştır. Hindistan'da 685, Rusya'da 377, Brezilya'da 258, Singapur'da 173, Birleşik Arap Emirlikleri'nde 156, Meksika'da 154, Malezya'da 125, Hong Kong'da 122, Tayland'da 121, Kore'de 100 yeni proje gerçekleştirilirken, Türkiye'de bu sayı 64 gibi çok düşük bir seviyede kalmıştır.¹¹ Türkiye'nin bu ülkelere göre çok daha az yatırım çekmesinin nedenlerinin başlıcaları eğitim, beşeri sermaye altyapısının zayıflığı, teknoloji ve internet altyapısına yapılan yatırımlar yetersizliği, Ar-ge yatırımlarının düşüklüğü şeklinde belirlenmiştir.

Oysaki Türkiye ekonomik ölçüsü, dinamizmi, işgücü kalitesi ve coğrafi konumu gibi çeşitli alanlarda önemli avantajlara sahiptir. Buna karşılık doğrunda yabancı yatırım çekmede politik ve ekonomik değişkenlik, kronik enflasyon, yabancı yatırımlara karşı hükümetlerin farklı belirsiz tutumları, etkisiz yatırımları çekmeye yönelik tanıtımlar gibi nedenlerden ötürü rakiplerine oranla Türkiye zayıf bir rekabet pozisyonundadır.

Avrupalı yatırımcıların sayısı artarak son yıllarda ortalama olarak Türkiye'deki yabancı yatırımcı kuruluş sayısı yılda 450 adet yükselmiştir. Bu yabancı yatırımcıların yarısından fazlasını da ortak girişimler oluşturmaktadır. Yabancı yatırımcı şirketler içerisinde son dönemde bilgi teknolojisi, iletişim sektörleri artmıştır.¹² Bu da Türkiye'deki ekonomi aktivitesindeki hızlı büyümeye yansımakta, özellikle mobil iletişim, elektronik iş, internet ve bankacılığa olumlu gelişmeler kazandırmaktadır. Diğer önemli sektörlerin başında gelenler ise otomotiv ve elektronik sektörleridir. Artan yabancı şirketlerin sayısı, yatırım ortakları Türkiye ekonomisinde büyük bir rol oynamaya başlamışlardır. Örneğin, ülkeler açısından ekonomik dengeleri belirlemede önemli bir görev üstlenen bankacılık sektörü de hızla yabancılaşmaktadır. Aynı zamanda yabancı yatırımlar yerli sermayenin üzerinde de teknolojik katkı yaratmakta ve Türk ekonomisinin rekabetini büyütmektedir.

Türkiye ekonomisinde büyüme istikrarı ABD Ticaret Departmanı tarafından dünyanın en büyük gelişmekte olan pazarı arasına dahil edilmesine neden olmuştur. İngiltere ihracat forumu Türkiye'yi İngiliz firmaları için önemli ticaret ve yatırım fırsatları sunan 12 uluslararası piyasadan biri olarak seçmiştir. 2020 yılında Türkiye'nin kişi başına gelirinin 20.000 dolara ulaşacağı ve Türkiye'nin dünyadaki 10. büyük ekonomiye sahip ülke olacağı öngörülmektedir.

Yabancı yatırımcılar yatırım yapacağı alternatif ülkeleri araştırırken yatırımda etkinlik açısından, işçi maliyetlerini, nitelikli işgücünü ve uluslararası pazarlara erişim kolaylığını incelerler. Türkiye işgücü verimliliği açısından rakiplerine göre avantajlı işçi maliyetleri açısından ise dezavantajlıdır. Türk işgücü oldukça

¹¹ YASED, **Yabancı Sermaye Strateji Raporu 2004**, İstanbul, 2005, s:7.

¹² YASED, a.g.e., s:15.

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

verimli, değişikliklere kolay adapte olan, esnek, çalışkan bir yapıya sahip görülmektedir. Bölgesel Pazar avantajı, telekomünikasyon ve internet altyapısı önemli yatırım çekme katkılarıdır. Türkiye teşvikler açısından da gümrük vergi ve fon muafiyetleri, KDV geri ödemeleri, kredi sübvansiyonları benzeri uygulamalarla cazip bir ülke konumundadır. Bunun yanında uluslararası arbitrajın eksikliği, yasa, düzenleme ve bürokrasi sorunları ise önemli olumsuz faktörlerdendir. Uluslararası yatırıma çekmede önemli faktörlerden olan yatırım tanıtımları açısından yeterli bilgi sağlanamaması ve tanıtım gerçekleştirilememektedir. Türkiye bu noktada etkili bir imaj sağlayamamıştır.

Türkiye’nin yatırım çekme performansı paradokstur. Türkiye yabancı yatırımları çekmek için, 70 milyonluk bir iç Pazar, avantajlı bir coğrafi konum, emek maliyeti ve verimliliği uygun, telekomünikasyon ağı geniş gibi birçok avantaja sahip bir ülke olmasına rağmen istediği sonuca ulaşamamıştır. Bu paradoksun ortaya çıkışında çok uluslu şirketlerin alternatif ülkelerden tercih yaparken bir ülkeyi diğerine tercihindeki kararlarını etkileyen ana faktörler ile, Türkiye’nin karşılaştırmalı pozisyonu önemli bir nedendir. Türkiye doğru tespit ve buna yönelik akılcı politikalar üretmek fırsatları kaçırmamalı ve bölgesinde doğrudan yabancı yatırımları çekme performansını artırarak önemli bir ekonomik güç haline gelmelidir.

2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye Ekonomisine Etkileri Ödemeler Dengesine Etkileri

Gelişmekte olan ülkeler grubuna dahil olan ülkemizde ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasında, yurtiçindeki tasarruflar yeterli düzeyde olmamaktadır. Bu açıkları kapatılabilmek için en iyi alternatif doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, ithal ikamesini sağlayabileceği için ödemeler dengesinin ithalat ile ilgili döviz ödemeleri yükünü azaltması, yapılan üretimin bir kısmının dış piyasalara yönelik olarak ihracatı artırması ile ülkenin ödemeler dengesini etkileyeceği öngörülmektedir. Türkiye ekonomisinin en önemli ve kronik hale gelen sorunlarından birisi ödemeler dengesinin yer alan dış ticaret dengesindeki açıklıktır. Ülkemizde son dönemlerde en çok tartışılan ve gündemde olan bir konuda cari işlemler dengesi açığıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ithalatı azaltıcı, ihracatı artırıcı etki sağlanarak dış ticaret açığının kapatılmasına olumlu etki gerçekleştirilirse ödemeler dengesi dolayısıyla cari işlemler dengesi de bundan olumlu yönde etkilenecektir.

Yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesine olan etkisinin Kindleberger iki şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir.¹³ Birincisi, yabancı sermaye yatırımları ile birlikte ülkenin döviz rezervinin artması; ikincisi ise, ithalatı ikame ederek ve ihracattan sağlanan kazançla ödemeler dengesine sağlayacağı katkıdır. Yatırım yapmak üzere ülkeye gelen yatırımcı fabrika veya işletmesini kurma aşamasında veya kuruluş sırasında, birçok girdiye ihtiyacı olacaktır. Bu girdilerin

¹³ P.Charles Kindleberger, **Economic Development**, The McGraw, Hill Book Company, Tokyo, 1958, s:70.

Haldun SOYDAL

büyük bir kısmı ev sahibi ülke tarafından sağlanacağı için, yabancı sermaye girişi, döviz kazandırıcı bir etkiye neden olacaktır.

Yabancı sermayenin ülkeye getirdiği yabancı para, uzun dönemde ithalatı ikame edici ve ihracatı arttırıcı etkiler yaratarak, ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunur. Ancak daha sonra yurtdışına yapılan kar transferleri ve lisans ve diğer yabancı faktör ödemeleri sonucu ödemeler dengesinin olumsuz yönde etkilenmesi söz konusu olacaktır.

Ülkelerin dış kaynak ihtiyacını ortaya çıkartan başka bir neden ise, dış ticaret açığıdır. Daha önce dışardan ithal edilen mal ve hizmetlerin, ülkeye gelen yabancı sermaye ile birlikte yurt içinde üretilmeye başlanması, ithal ikamesini sağlamaktadır. Ayrıca yabancı sermayeli firmaların üretmiş olduğu mal ve hizmetlerin tamamı yurtiçi piyasasın da tüketilmemekte, üretilen mal ve hizmetlerin belirli bir kısmını dış piyasaya tüketilmekte yani ihraç etmektedirler. Yabancı firmaların ihracat yapma özelliklerinin olması ödemeler dengesine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Yabancı yatırımcılar, ev sahibi ülkede yapmış oldukları yatırımları sonucu elde ettikleri karları ana ülkelerine transfer etmeyi amaçlarlar. Diğer taraftan ev sahibi ülke ise, bunun tam tersine karların yurt içinde kalmasını ve yurt içindeki yeni yatırımlara kanalize edilmesi amacındadır. Sonuçta ev sahibi ülke açısından, ödemeler dengesinin yabancı sermaye yatırımlarından olumlu etkisinin olabilmesi için gelen yabancı sermayenin artış hızının, transfer edilen sermaye gelirinin artış hızından fazla olması gerekir.

Tablo 2.3.1. Ödemeler Dengesinde, Gelen Yabancı Sermaye ve Kar Transferleri (Milyon \$)

Yıllar	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Gelen Yabancı Sermaye	113	99	125	115	354	663	684	1041	1242	1016	830
Kar Transferi	63	98	84	80	88	104	161	158	198	306	231
Çıkan Yabancı Sermaye	0	0	0	0	0	0	0	97	67	110	28
Net	113	99	125	115	354	663	684	944	1175	906	802
Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Gelen Yabancı Sermaye	1127	964	1032	976	817	1,7	3,228	1042	1694	2733	2562*
Kar Transferi	390	304	325	643	437	539	395				
Çıkan Yabancı Sermaye	49	192	47	13	30	725	155				
Net	1078	772	985	963	787	975	3,073				

* Yedi aylık

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Yabancı Sermaye Raporu 2005.

Tabloda görüleceği üzere, son 22 yılda ülkeye gelen 15,714 milyon dolar yabancı sermayenin 4,943 milyon doları yani yaklaşık %32'si, yurt dışına transfer edilmiştir. Bir ülkeye gelen yabancı sermayenin, giden kar transferlerinden fazla olması gerekir. Bu yaklaşımdan hareketle, tabloda, 1981 yılında 141 milyon dolar olarak gelen yabancı sermaye 2001 yılında 2,893 milyona ulaşmıştır. 1981

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

yılında gelen yabancı sermayeden kar transferi söz konusu değildir. 1984 yılında 63 milyon dolar olan kar transferi, 2002 yılı kasım ayı itibariyle 369 milyon dolara ulaşmıştır. 1980–2002 yılları arası 15,714 milyon dolar olan sermaye girişi yanında, 1,377 milyon dolar yabancı sermaye çıkışı ve 4,973 milyon dolar kar transferleri göz önüne alındığında, yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesine olan katkısının oldukça sınırlı olduğu söylenebilir.

Tablo 2.3.2. 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçinde En Çok İhracat Yapan 50 Kuruluş İçinde Yabancı Sermayeli 10 Firmanın İhracatı

Firma ve Müessesler	İhracat (1000\$)	İhracat Kamu /Özel Sıralaması	500 Büyük Firma Sıra No
TOYOTO. Oto.San.Türk. A.Ş.	2.322.208	1	3
FORD Otomotiv San A.Ş.	2.094.008	2	2
VESTELElekt. San. A.Ş.	1.632.580	4	8
OYAK-RENAULT.Oto.Fab. A.Ş	1.422.601	5	7
TOFAŞ Oto. Fab. A.Ş.	859.377	8	9
BOSCH San.ve Tic. A.Ş.	529.906	11	30
MERCEDES-BENS Türk A.Ş.	465.739	12	13
EREĞLİ Demir ve Çelik Fab. A.Ş.	369.000	14	6
PROFİLO TELRAElektronik San. Ve Tic. A.Ş.	346.599	16	33
DİLER Demir Çelik Endüstri ve Tic. A.Ş.	341.444	17	34

Kaynak: İSO, 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2005 verilerine göre oluşturulmuştur.

Tablo 11’de, 500 büyük sanayi kuruluşu için de, en çok ihracat yapan 50 büyük kuruluş içerisinde, en çok ihracat yapan yabancı sermayeli 21 firmadan 10 tanesi alınarak inceleme yoluna gidilmiştir. En fazla ihracat yapan 50 firma arasında, en çok ihracat yapan ilk iki firma yabancı sermayelidir. Bu iki firmanın toplam ihracatı 4,416 milyar dolardır. En çok ihracat yapan 10 firmadan 5 tanesi yabancı sermayelidir. İlk 500 içerisine giren tüm yabancı sermayeli işletmelerin toplam ihracat tutarı ise 2005 verilerine göre 16,300 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Buna göre, yabancı sermayeli firmaların Türkiye ihracatına yapmış olduğu katkı oldukça yüksek düzeydedir.

Tablo 2.3.3. 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçinde En Çok Kişi Çalıştıran 50 Kuruluş İçinde Yabancı Sermayeli 16 Kuruluş

Firma ve Müessesler	Ücretle Çalışanların Ortalaması	Ücretle Çalışanlar Kamu /Özel Sıralaması	500 Büyük Firma Sıra No
FORD Otomotiv San A.Ş.	7.964	2	2
EREĞLİ Demir ve Çelik Fab. A.Ş.	7.085	3	6
VESTEL Elekt. San. A.Ş.	5.583	5	8
TOFAŞ Türk Oto. Fab. A.Ş.	4.399	9	9
OYAK-RENAULT Oto.Fab. A.Ş.	4.382	10	7
BOSCH San. ve Tic. A.Ş.	3.902	12	30
MERCEDES-BENZ Türk A.Ş.	3.835	13	13
BMC. San. Ve Tic. A.Ş.	3.054	21	28
HUGO BOSS Tekstil Sanayi Ltd. Şti.	2.805	26	485
BSH Ev Aletleri San. Ve Tic. A.Ş.	2.686	27	24
MAN Türkiye A.Ş.	2.620	28	74
DELPHİ Otomotiv Sistem Ltd. Şti.	2.460	32	134
C.P. Standart Gıda San. Ve Tic. A.Ş.	2.302	33	89
ŞİEMENS San. Tic. A.Ş.	2.251	35	47
TRAKYA Cam Sanayi A.Ş.	2.161	39	43
ECZACIBAŞI Yapı Gereçleri San. Ve Tic. San.	2.108	40	86

Kaynak: İSO, 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2005 verilerine göre oluşturulmuştur.

Tablo da yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye Ekonomisine istihdam açısından yapacağı katkıları görmek açısından önemlidir. 2005 yılı 500 büyük sanayi kuruluşu ile ilgili yapılan çalışmada, en çok kişi çalıştıran 50 kuruluş içerisinde 16 tanesi yabancı sermayeli firmadır. Bu 11 firmanın bünyelerinde çalıştırdığı kişi sayısı 59.597 kişidir. İlk 50 içerisinde yer alan tüm yabancı sermayeli işletmelerin toplam istihdam rakamı ise 131.664 olarak belirlenmiştir. Bu veriler yabancı sermayeli şirketlerin ülkemizde istihdama yaptıkları önemli katkıyı açıkça ortaya koymaktadır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

İstanbul Sanayi Odasının (İSO) her yıl hazırladığı ve Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşuna ilişkin bilgilerin derlediği çalışmasında otomotiv sanayinin konumu dikkate değerdir. Üretimden satışlar, ihracat, istihdam gibi önemli makro ekonomik göstergeler açısından otomotiv ana sanayi şirketleri, incelenmeye ve Türkiye ekonomisine katkılarının araştırılmasını gerektirecek bulguları değerlendirmeyi gerektirecek büyüklüktedir. Örneğin Ford ve Toyota

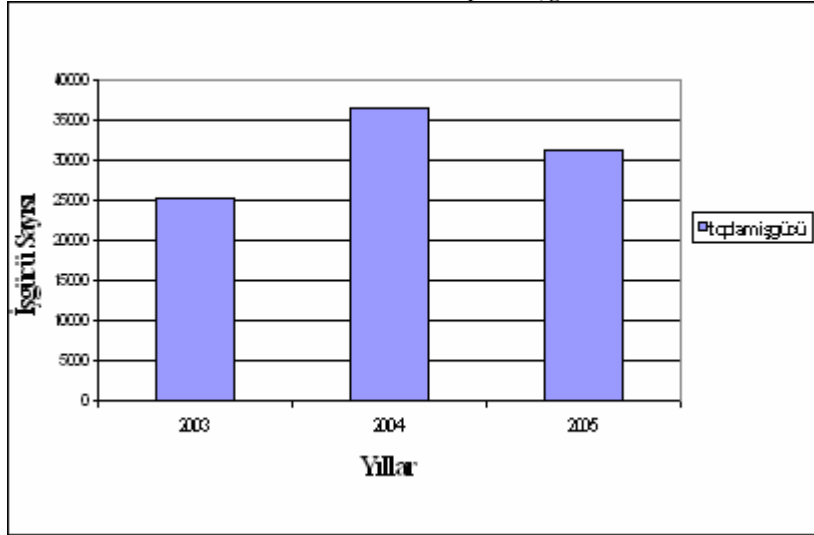
Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

2005 yılında üretimden satışlarda ilk 500 büyük firma arasından sırasıyla 2. ve 3. olmuştur. İhracatta da bu iki firma ilk iki sırayı almıştır.¹⁴

Bizde çalışma kapsamımızda son derece önemli büyüklüklere sahip olan yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinin Türkiye ekonomisine katkılarını, yabancı sermayeli otomotiv şirketleri açısından ülkemizin bir yatırım yeri olarak sektörel anlamda irdelenmesini, firmaların sektör hakkındaki görüşlerini, firmalar tarafından algılanan başlıca risklerin belirlenmesini, sektörün mevcut durumunun anlaşılmasını, küresel trendler bağlamında sektörün konumlandırılmasını, sektör firmalarının yatırım stratejilerinden yola çıkarak sektörün ülkemizdeki geleceği üzerine sonuçlar çıkarılmasını bulmaya çalışacağız.

3.1. Firmalara Ait Genel Bilgiler

Grafik 3.1.1. Toplam işgücü

Doğrudan yabancı yatırımların yatırım yaptıkları ülkeye en önemli katkılarından biri de istihdamdır. İşsizlik bir ülkedeki en önemli sosyo-ekonomik olayların başında gelir. İşsizlik oranı yüksek olan ülkelerde birçok toplumsal ve psikolojik sorunlar baş göstererek ülkede ciddi iç çatışmalara varan sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere kendi kaynaklarıyla ve yatırımlarıyla işsizliğe çare bulamayan ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekerek istihdama katkıda bulunmalarını arzu etmektedirler. 2003 yılında bu 11 işletmenin toplam istihdam rakamı 25.332, 2004 yılında %16,72’lik bir artışla 29.568, 2005 yılında ise %6’lık bir artışla 31.293 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilen bu personelin büyük çoğunluğu işçi sınıfına mensup olmakla birlikte nitelikli (Mühendis, Teknisyen , Arge, Tasarımcı, Ustabaşı) işgücü oranı da 2003’de 1712, 2004’de 1867 , 2005

¹⁴ İSO, İlk Beşyüz Büyük Firma 2006, 2006.

Haldun SOYDAL

de ise 1955 olarak kayıtlara geçmiştir. Ağırlıklı olarak teknolojiye önem veren ve son teknolojiyi işletme bünyesinde ihtiva etmek isteyen yabancı sermayeli otomotiv işletmeleri arge ve tasarıma da yıllar itibarıyla önem vererek bu birimde çalışan personel sayılarını arttırmışlardır. (Arge: 2003 yılı 120, 2004 yılı 126, 2005 yılı 137. Tasarımcı: 2003 yılı 65, 2004 yılı 72, 2005 yılı 82.)

Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli otomotiv şirketlerinin 2003-2004-2005 yıllarına ait üretimden satışlarını incelediğimiz anket sorumuzda özellikle 2003 yılından 2004 yılına geçerken otomotiv şirketlerinin ciro rakamlarında çok büyük sıçramalar olduğunu görmekteyiz. 2003 yılında otomotiv şirketlerinin toplam ciro rakamları 9.884.579.754 YTL’den 2004 yılında 16.748.086.377 YTL ile %69.44’lük bir artış göstermiştir. Seyreden 2005 yılında ise toplam ciro 17.382.093.613 YTL ile %4 gibi mütevazı bir artış göstermiştir.

Testlerimizde yıllara bağlı oranla anlamlılık düzeyleri çok yüksek çıkmasa da otomotiv şirketlerinin gerek her birinin yıllar itibarıyla gerekse tamamının yukarıda yaptığımız yıllara oranla yüzdelik artışları baz aldığımızda üretimdeki bu denli artışın ve ciro rakamlarının göstermiş olduğu yüksek yüzdelerin nedenlerinin açıklanması gerekmektedir.

2001 yılındaki yaşanmış olan ekonomik krizden sonra sabit döviz kuru politikası terk edilerek dalgalı döviz kuru politikasına geçilmiş beraberinde de enflasyon faiz ve döviz kuru istikrarına yönelik temel ekonomik politikaların belirlenmesi süreci olagelmıştır. 2002 yılından sonra da dalgalı döviz kuru politikasıyla beraber döviz kuru istikrarında görülen iyileşme beraberinde mevduat faizlerine yansımış yıllık enflasyon oranı ise tek haneli rakamlara indirgenebilmiştir. Ekonomideki bu rahatlamada iç piyasada kredi faiz oranlarının düşmesi ile de halkın alım gücünde olumlu etki yaratarak banka kredili satışları ciddi şekilde artırmıştır.

3.2. Varyans Analizi

Tablo 3.2.1. Varyans Analizi

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: ihracat

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	1,434E+013 ^a	12	1,195E+012	14,293	,000
Intercept	1,105E+013	1	1,105E+013	132,164	,000
firma	1,369E+013	10	1,369E+012	16,373	,000
zaman	6,500E+011	2	3,250E+011	3,888	,037
Error	1,672E+012	20	8,359E+010		
Total	2,706E+013	33			
Corrected Total	1,601E+013	32			

a. R Squared = ,896 (Adjusted R Squared = ,833)

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

Otomotiv sektöründeki yabancı firmaların ciroları içindeki ihracat oranları, sektörün dışa açıklığı noktasında bize fikir verecektir. Türkiye’deki tüm yabancı sermayeli otomotiv işletmeleri ihracat yapmaktadırlar. Firmaların ihracat oranları toplam ciroları içerisinde %4’ten %90’a kadar değişmektedir.

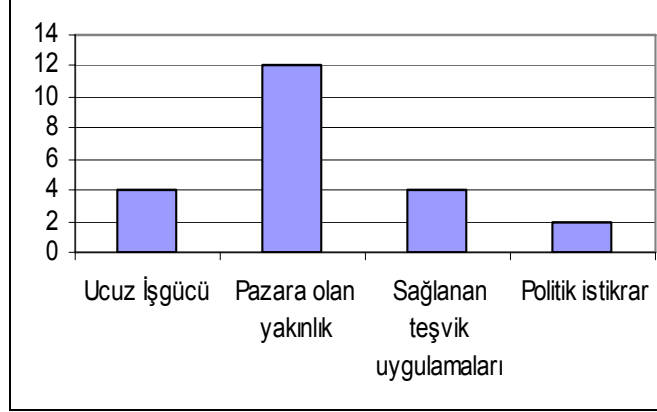
Anketimizde yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinin ihracat rakamları incelendiğinde istatistiksel olarak Manova (iki yönlü varyans analizi) yöntemini yıllar ve firmaya göre kullanarak kurulan modelin anlam değerini ve ihracat oranlarını ne gibi değişkenlikler gösterdiği bulunmuştur. Test sonuçlarına göre yukarıdaki varyans analizi tablosuna baktığımızda firmalara göre Signum (P) değeri $0.000 < 0.05$ (Alfa) çıktığında firmalar arası fark istatistiksel olarak anlamlıdır.

2003, 2004, 2005 yılları arasında zaman serisine göre istatistiksel olarak kullandığımız varyans analizi yöntemimiz sonucu tablomuzda signum $0.037 < 0.05$ olduğundan fark anlamlıdır. İhracat rakamları arasında yıllara göre farklılıklar mevcuttur. Tabloda görüldüğü gibi R. Squared (R^2) değerinin 0.89 çıkması modelin açıklama oranının yüksek olduğunu gösterir.

Anket sonuçları incelendiğinde özellikle son 3 yılın içerisinde 2003-2004 yılları arasında yabancı sermayeli otomotiv şirketlerinin ihracat rakamlarının ciddi bir yükselme eğilimi gösterdiği Toyota, Ford, Renault gibi büyük ölçekli işletmelerin %100’e yakın bir oranda ihracat artışını gösterdiği devam eden 2005 yılında da geçen yıla oranla çok yüksek olmasa da ihracatın mütevazı bir artan seyir izlediği görülmüştür. Sonuç olarak verilerimizi ortalama olarak değerlendirdiğimizde yabancı sermayeli otomotiv şirketleri 2003 yılında 4.211.678.000\$ 2004 yılında 7.126.614.000\$ 2005 yılında 7.755.188.000\$ ihracat gerçekleştirerek ülke ekonomisine katkıda bulunmuşlardır. Bu rakamlara göre yabancı yatırımcı şirketleri 2004 yılında 2003 yılına göre %59,1 ihracat artışı yaparak kayda değer bir sıçrama göstermişlerdir. 2005 yılında da bu artış 2004’e göre %8,82 gibi bir eğilim izlemiştir.

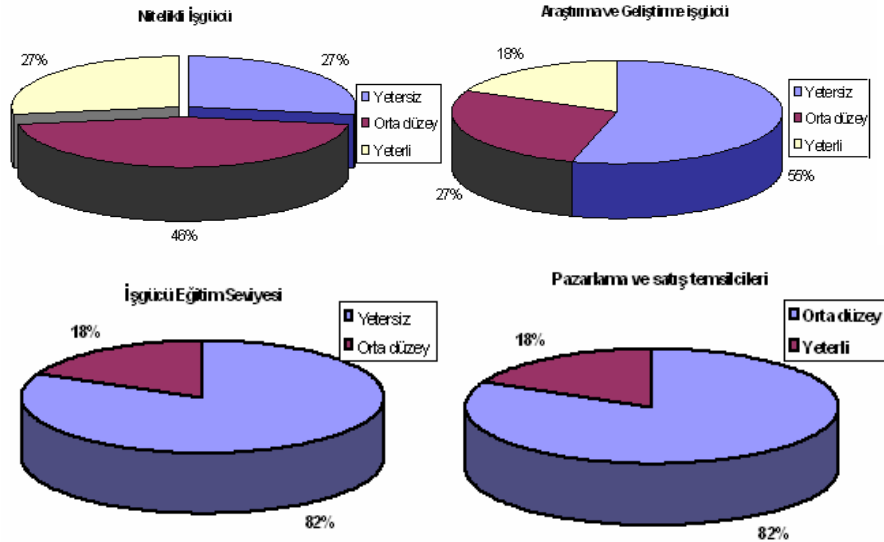
Yıllar arası farkın anlamlılık düzeyini test ettiğimiz Post Hoc ile Tukey test yöntemini uyguladığımızda $0.042 < 0.05$ olduğundan yıllar arası fark anlamlı çıkmıştır. Yukarıda anket sonuçlarına göre izah ettiğimiz 2003-2004-2005 yılları arası ihracat rakamlarının vermiş olduğu sonuçlar Tukey testi yardımıyla ispatlanmıştır.

Grafik 3.2.1. Türkiye’de Yatırım Yapma Sebepleri

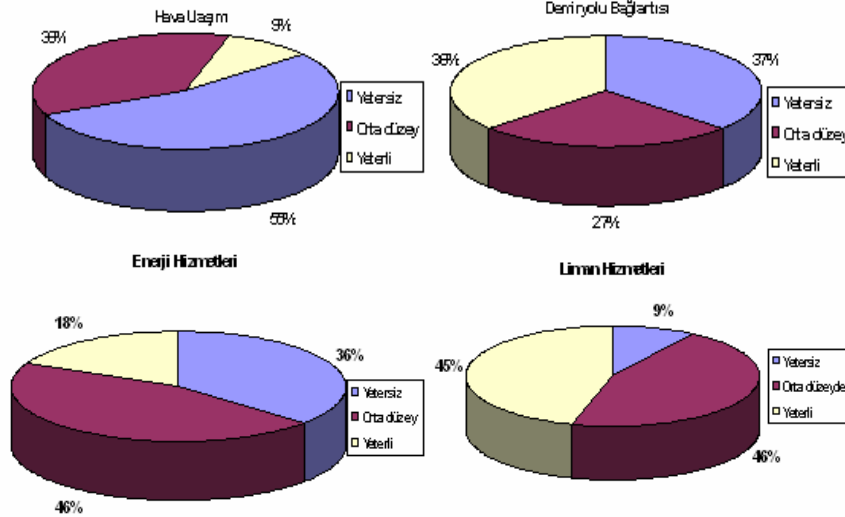
Alternatif bu kadar çok ülke arasından Türkiye’nin konumunu teşkil eden otomotiv şirketlerince tercih sebebi nedir? sorumuza yabancı sermayeli otomotiv şirket yetkilileri ağırlıklı olarak Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada Avrupa’ya ,Asya’ya, Ortadoğu’ya yakınlığı sebebiyle tüm dünya pazarlarına entegre bir potansiyele sahip olmasını en önemli tercih sebepleri olarak göstermişlerdir. Sırasıyla da diğer tercih sebepleri olarak da ; ucuz işgücü, sağlanan teşvik uygulamaları ve politik istikrar olarak göstermişlerdir.

Grafik 3.2.2. Türkiye’de ki işgücü, altyapı ve politik, ekonomik ortamın yabancı sermayeli otomotiv işletmelerine etkileri

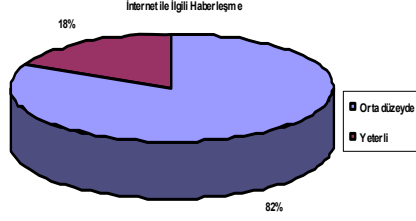

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

Anketimizde yabancı sermayeli otomotiv işletmelerine Türkiye’deki yatırım ortamı hakkında işgücü ve sorunları, altyapı imkanları ve ekonomik ilişkiler ve sektöre etkileri konu başlıkları altında grup sorular yönelterek işletmelerin bu konudaki düşüncelerini inceledik. Teknoloji yoğun ve profesyonel bir yönetim tarzı ile örgüt yapısına haiz olan otomotiv işletmeleri şirketleri için bu noktada çok hayati bir önem arz eden nitelikli işgücü bulabilme konusunda yukarıdaki anket sonuçlarına göre nitelikli işgücü gereksinimlerini %27 oranında yeterli şekilde karşılayabilmekte, %27 oranında ise yetersiz bulduklarını belirtmekte, %46 oranında ise ortalama seviyede bulduklarını belirterek dağılım yapmışlardır. İşletmelerin gelişmesinde ve yenilik yaratabilmesinde günümüz bilgi çağında gittikçe artan öneme sahip olan araştırma geliştirme gücü oranında ise Türkiye’yi %55 gibi az olmayan bir oranda yetersiz olarak belirtmişlerdir. Otomotiv işletmeleri Türkiye’deki işgücü içerisinde işgücü eğitim seviyesi ve pazarlama satış temsilcileri temini konusunda da önemli ölçüde zorluk yaşadıklarını belirterek yetersiz bulmuşlardır. Her ikisinde de %18 gibi küçük bir oranda yeterli %82 gibi önemli bir yüzde ile de yetersiz gördüklerini işaretlemişlerdir. Anket sonuçlarını dikkate aldığımızda her ne kadar Türkiye’ye son yıllarda nitelikli işgücünün önemi anlaşılacak buna göre yapılanma içerisine girilse de yeteri kadar ihtiyacı karşılayamadığı görülmüştür. Yabancı sermaye yatırımları için en önemli yatırım sebeplerinden birisini oluşturan nitelikli işgücüne sahip olma yeterliliği hem doğrudan yabancı sermayeyi çekebilme hem de ülke ekonomisinde yerli yatırımcıları da güçlendirebilme açısından önemlidir. Bu nedenle her alanda lise ve üniversitelerde öğrencilerin gelecekteki meslek alanlarında yeterli teorik ve pratik bilgiye sahip olabilmesine, staj imkanlarının artırılmasına, teknolojiye uygun laboratuvar ve altyapı imkanlarına sahip üniversitelerin oluşturulmasına önem verilmelidir.

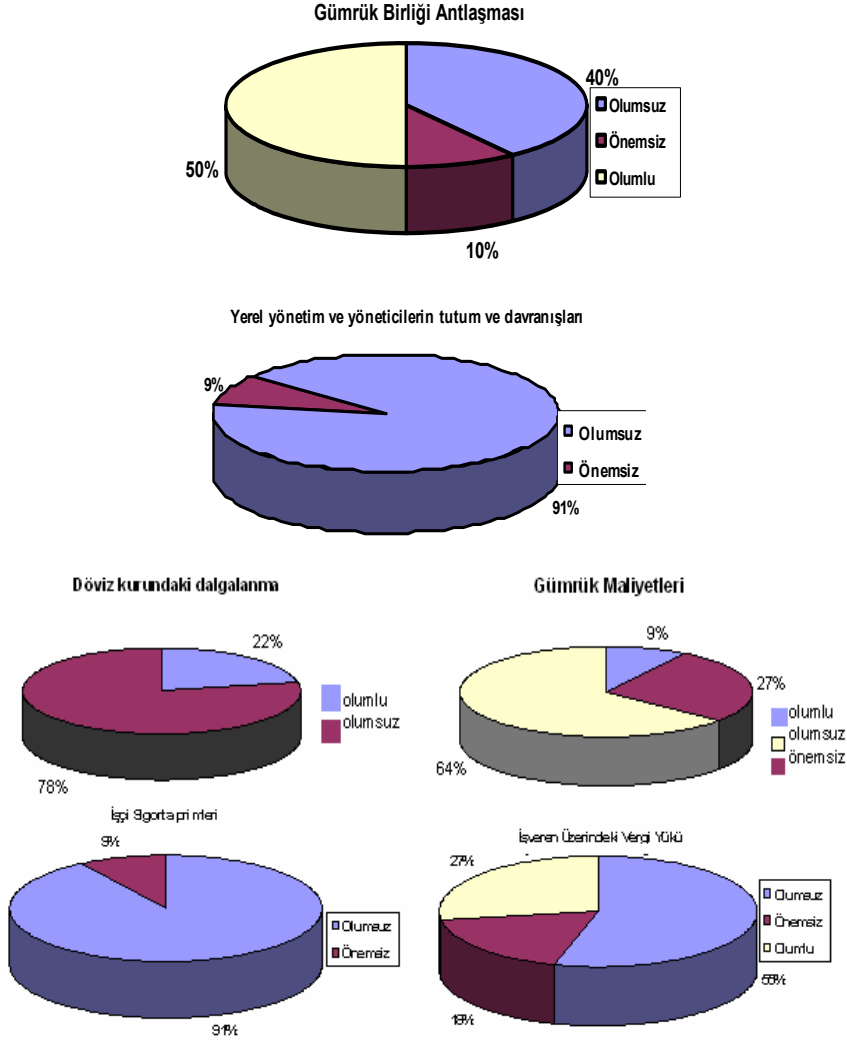

Haldun SOYDAL

Yabancı yatırımlar için bir ülkedeki altyapı imkanları da önemli bir yere sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımcılar yatırım yapmak istedikleri ülkelerde yeterli altyapı imkanları yoksa ciddi zorluklar yaşarlar ve maliyetlerine bu zorluklar yansiyarak kar oranında istedikleri hacme ulaşamazlar. Bu nedenle yeterli altyapı olanakları işletmenin yatırım yapma nedenlerini belirleyici bir etkiye sahiptir. Anketimizde Türkiye'deki altyapı imkanlarının yeterli olup olmadığı hakkındaki sorularımıza yatırım işletmeleri ulaşım imkanları açısından demiryolu, liman bağlantılarının yeterli ve orta düzeyde olarak ihtiyacı karşıladıklarını hava yolu transisinin ise yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafya itibarıyla pazarlama açısından elverişliliği yatırımları çekmektedir bu nedenle böyle önemli bir coğrafi konum avantajı beraberinde hava, demiryolu ve liman taşımacılığı yeterliliği ile güçlendirilmelidir. Yabancı sermayeli otomotiv şirketleri son yıllarda ihracat potansiyellerini de artırarak geliştirmektedir. Bu nedenle taşımacılığın teknolojik şartlara elverişli ve yüksek oranlarda yeterli seviye çekilmesi zorunludur. Diğer önemli altyapı olanaklarından olan enerji hizmetleri ise %36 gibi bir oranla yetersiz bulunmuştur. Bu oranında hızla yukarı çekilmesi gerekmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisinde gittikçe önemi artan internet, haberleşme gibi telekomünikasyon alanındaki imkanlarda ülkemizde belirli bir seviye yakalamış ve ilerlemektedir. Anketimizde de sonuç olarak çok üst seviyede olmasa da yeterli ve orta düzeyde ihtiyacı karşılayacak seviyede olduğu görülmektedir.

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

Doğrudan yabancı yatırımcılar bir ülkeye yatırım yapacakları zaman alternatif ülkeler içerisinde o ülkeyi seçmek istediklerinde ülkedeki ekonomik, sosyal, politik yapı ve istikrarı da araştırırlar. Anketimizde bu alana dikkat çekerek yönelttiğimiz sorularda katılımcılar ,döviz kurundaki dalgalanmalardan %78 oranında olumsuz etkilendiklerini, gümrük birliğinden çoğu Avrupa'ya ihracat yaptığı için yarı oranda olumlu etkilendiklerini gümrük maliyetlerindeki artışlardan ise %64 oranından olumsuz etkilendiklerini, son yıllarda az da olsa belirli ölçüde artan işçi sigorta primlerinden %91 oranıyla olumsuz karşıladıklarını, diğer vergilerle beraber işveren üzerindeki tüm vergilerden de olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Yabancı sermayeli şirketlerin dış yatırımdaki en önemli nedenlerinden olan maliyet minimizasyonu ile daha fazla

kar amacından hareketle vergi, sigorta primi gibi işveren üzerine maliyet arttırıcı uygulanmalardan olumsuz etkilenmeleri ve bu yönde görüş aktarmaları doğaldır. Şirketlerin diğer önemli bir sorunu da bürokratik engeller ve yerel yöneticilerin olumsuz tutum ve davranışlarıdır. Anketimizde tüm şirketler bürokratik engellerden olumsuz etkilendiklerini %91'de yerel yönetim ve yönetici davranışlarının olumsuzluğunu belirtmişlerdir.

Anket çalışmamızda Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli otomotiv firmalarının genel anlamda yapısı ve ölçek büyüklüğü, sektörün ekonomik verileri ve ulaştığı rakamları bulmaya çalıştık. Ulaştığımız sonuçlarla da hem Türkiye ekonomisine katkılarını hem de bu işletmelerin karşılaştığı güçlükleri ve neler yapılması gerektiğini inceledik. Bu bölümde de ulaştığımız anket sonuçlarını birbirleriyle ilişkilendirerek ve mukayese ederek sonuçlara ulaşmaya çalışacağız.

-Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı sermayeli otomotiv işletmeleri ürettikleri ürün bazında otomobil, ticari araç ve iş makineleri üretmektedir, Üretim ölçekleri ve buna bağlı olarak net satış hasılatları yüksek oranlı olan işletmelerdir.

-Yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinin önümüzdeki süreçte hedef pazarları ise başta AB ülkeleri olmak üzere, sırasıyla Rusya ve Türk Cumhuriyetleri ile Orta Doğu ülkeleridir. Hedeflenen Pazardaki en önemli rakip ülkeler ise Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir.

-Yabancı sermayeli otomotiv işletmeleri istihdam açısından önemli büyüklüğe sahiptir. Bu firmalar nitelikli işgücüne yüksek oranda ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca, yüksek işsizlik oranının Türkiye'nin en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından olduğu düşünüldüğünde bu işletmelerin istihdama katkıları önemlidir. Yabancı sermayeli firmaların anket bulgularına göre teknoloji yoğun, ar-ge faaliyetlerine önem veren sonuçları dikkate alındığında önümüzdeki süreçte daha çok nitelikli işgücü içeren fakat daha az işgücüne dayalı bir yapıya kavuşacağı varsayılabilir.

- Yabancı sermayeli işletmelerin cirolarına oranlı yüksek ihraç rakamları Türkiye'nin dış ticaret dengesinde olumlu bir etki yaratabilecektir. Son dönemlerde artan ithalat nedeniyle oluşan dış ticaret açığı ve buna bağlı gelişen cari açık Türkiye'nin en önemli makro ekonomik sorunu haline gelmiştir. Yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinin birçoğu ihracat rakamlarında Türkiye'de ilk 500 içerisinde ilk sıralarda yer almaktadırlar. Bu nedenle bu firmaların ihracata katkıları önemlidir. Bu nedenle İhraç Pazarında rakip ülkelerle rekabetlerinde avantaj yaratacak düzenlemelerle otomotiv firmalarının ihraç oranları artırılmalı ve desteklenmelidir.

-Türkiye'nin AB sürecindeki önemli bir adımı olan Gümrük Birliği anlaşması yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinde istenilen olumlu etkiyi yaratmamıştır. Türkiye'nin coğrafi konumundan ve nitelikli işgücünden kaynaklanan olumlu faktörleri olmasına rağmen AB sürecinden beklenen yatırım oranı gerçekleşmemiştir.

-Otomotiv sanayine yatırım yapan yabancı sermayeli şirketlere göre Türkiye'nin altyapı, telekomünikasyon, hava-kara-deniz-demir yolu bağlantıları

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

belirli ve yeteri düzeyde olmasına karşın bürokratik engeller ile ekonomik ve siyasi istikrarsızlığı gibi yabancı yatırım çekme performansı belirleyicilerindeki dezavantajları yatırım kararlarına yönelik en önemli olumsuz faktörleridir. İşveren üzerindeki vergi yükü, gümrük maliyetleri, işçi sigorta prim oranındaki yükseklik ve döviz kurlarında yaşanan sık dalgalanmalarda anket sonuçlarına göre Türkiye ekonomisindeki önemli olumsuzluklardandır.

-Anket bulgularına göre diğer önemli bir sonuçta, Türkiye’ye yatırım yapan yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinin neden alternatif ülkeler içerisinde Türkiye’yi tercih ettiği yanıtlarıdır. Sonuçlara göre Türkiye’nin en önemli yatırım tercihi faktörü coğrafi konumunda kaynaklanan avantajlarıdır. AB, Orta Asya, Rusya ve Orta Doğu pazarlarına olan coğrafi konum avantajı Türkiye’yi rakiplerine göre bu alanda ön plana çıkarmaktadır. Bununla beraber AB ülkelerinin çoğuna oranla ucuz işgücüne sahipliği ve nitelikli işgücünün de rakiplerine oranla olumlu seviyede bulunması Türkiye’nin önemli avantajlarındanındır.

- Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletmelerin üretimden satışları ve bunun sonucunda ciro oranları oldukça yüksektir. İlk 500 firma içerisinde ön sıralarda yer alan işletmeler bu oranıyla da Türkiye ekonomisine katkı sağlayan büyük sanayi işletmeleri hüviyetindedirler. Zira bu çıktılarında oranla yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinden elde edilen vergi gelirleri yüksek olacaktır. Vergi rakamlarının bir ülke ekonomisi açısından en önemli gelir kaynağını oluşturan temel ekonomik büyüklük olduğu düşünüldüğünde Türkiye’nin bütçesine katkı sağlamak açısından bu büyük ölçekli yabancı sermayeli işletmelerin doğrudan olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Ayrıca istihdam ile ve bunlara ödenen sigorta oranları, KDV ile de dolaylı olarak vergi gelirlerine katkı sağlamaktadırlar.

- Ankete katılan yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinin araştırma ve geliştirmeye verdikleri önem, teknolojik yeniliklere açık olmaları gibi özelliklere sahip olmaları Türkiye ekonomisi açısından rekabeti geliştirici ve yerli üretim şirketlerine teknoloji transfer imkanını sağlayan bir sonuca yol açıcı olumlu bir katkıdır. Türkiye’de faaliyette bulunan bu işletmeler üretim merkezlerinde geliştirdikleri son teknolojileri yabancı yatırım yaptığı ülkedeki merkezlerine de transfer ederek o ülkenin teknolojik yenilik ve gelişmesine önemli katkıda bulunurlar. İşletmelerin yoğun rekabet halinde olmaları, talep koşulları, tüketici tercihleri nedeniyle sürekli yeni ürün geliştirme amaçları doğrultusunda pazarda etkin yer alabilme ve söz sahibi olabilme fırsatlarını yakalamaları için ürünlerinde yenilik ve en son teknolojik donanım önemli bir konumdadır. Böylelikle Türkiye’de üretim yapan yabancı firmalarla Türk ortakları arasındaki yoğun entegrasyon ve işbirliğinin sonucunda teknoloji transferi gerçekleşmektedir.

-Türkiye’de yabancı sermayeli otomotiv işletmelerinin tümü uluslararası kalite standart belgesine sahiptir. Ayrıca yabancı sermayeli otomotiv şirketleri Pazar koşullarında belirleyiciliği en yüksek unsurların sırasıyla fiyat, teknoloji, marka ve kalite olduğunu belirtmişlerdir. Yabancı Sermayeli Otomotiv

işletmeleri küresel otomotiv sanayinde geçerli olan çağdaş trendleri yakalamışlardır.

Bu bulgular ışığında yabancı sermayeli otomotiv şirketlerinin Türkiye ekonomisine istihdam, ihracat, vergi geliri, teknoloji transferi, rekabet gücü etkisi gibi önemli katkılar sağladığı bulunmuştur. Sektörün küresel trendlerine ilişkin sınır ötesi yatırımlar eğilimiyle ilgili olarak yatırım yerlerinin sunduğu avantajlar noktasında ülkemizin önemli bir yatırım yeri olduğu da anlaşılmaktadır. Rekabet gücü avantajı, gelişmiş yan sanayi, ucuz işgücü, nitelikli ve verimli işgücü, yabancı üreticilerle Türk firmalarının entegrasyon düzeyi, pazarlara olan yakınlığı gibi önemli avantajlar Türkiye'nin bulunduğu bölgede uluslararası üretim merkezi olabilme potansiyelinin işaretleridir.

İstikrarsız iç Pazar koşulları, yüksek vergi oranları, teşvik yetersizliği, ulusal strateji eksikliği, döviz kurunda sık dalgalanmalar, ekonomik ve politik istikrarsızlık gibi dezavantajlarda Türkiye ekonomisinin önemli olumsuz yanlarıdır. Sektörün gelecek yönelimlerinin ülke ekonomisi için faydasının artırılması açısından, özellikle iç Pazar yapısıyla ve karşılaştırmalı üstünlükleriyle ilgili unsurları kapsayan genel bir stratejinin ortaya konulması önemlidir. Anket bulgularına göre Türkiye'nin olumlu ve olumsuz nitelikleri değerlendirildiğinde olması gereken konumda olmadığı küresel otomotiv sanayi için yakın gelecekte önemli bir üretim merkezi olmaya aday olması gerektiği sonuca varılmalıdır.

Türkiye'nin önemli makro ekonomik sorunlarının çözümünde yabancı sermayeli uluslararası ölçekte üretim yapan yatırım şirketlerinin çekilmesi önemli bir katkı sağlayacaktır. Şu an için katkıları istenilen ölçüde olmasa da geleceğe yönelik uygun stratejilerin belirlenmesi halinde ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacak bu şirketlerin yatırım yeri için Türkiye'yi tercih etmelerini belirleyecek potansiyel güç Türkiye'de mevcuttur. Bu nedenle buna yönelik çalışmalara hız verilmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlayacak uygulamalarla yatırım oranının artırılmasının sağlanması önemli bir adımdır.

SONUÇ

Doğrudan yabancı yatırımların sağladıkları önemli ekonomik etkilerinden yanında belirli noktalarda da yatırım alan ülke ekonomisinin dikkat etmesi gereken hususlarda mevcuttur. Doğrudan yabancı yatırımların birçoğu büyük ölçekli çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Bu şirketlerin sahip olduğu rekabet gücü yerli firmalarında çok yüksek oranda olduğu için ekonomide monopol oluşturarak yüksek kar elde etmelerini bu karlarını da yatırım yaptıkları ülke ekonomisinde değil de kendi ülke ekonomilerine kar transferi gerçekleştirerek kaydırmaları söz konusu olduğu takdirde sorun oluşturabilecektir. Yine özelleştirme ya da birleşme veya satın alma yoluyla bir ülke ekonomisine giren yatırımlar eğer girdikleri sektörlerin yerli ülke açısından stratejik bir öneme sahip olması durumunda bu alanı tamamen kontrolü altına alarak istedikleri yöne çevirebilecekleridir. Örneğin dünyanın petrol devi olan tröst şirketleri çeşitli şekillerle girdikleri Orta Doğu bölgelerini yıllardır politik ve ekonomik baskı altında tutabilmekte, kendi kar amaçlarına ve kendi ülkelerinin siyasi amaçlarına yönlendirmekte o ülkelerin sahip olduğu zengin doğal

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

kaynakları istedikleri şekilde kullanabilmektedirler. Bugün dünyanın gözü önünde kaosu ve şiddetin merkezi olan Irak onca gözyaşı, ölüme rağmen ABD ve İngiliz büyük petrol şirketlerinin ekonomik çıkarlarının zedelenmemesi ve petrol rezervlerinin kendi çıkarlarına kullanılması, özetle bu ülkelerin enerji politikalarına hizmet etmesi için bu ortama düşürülmüştür. Bu nedenle benzeri sonuçlara yol açan yabancı yatırımların dikkatli ve hukuki altyapılı bir şekilde ekonomiye kazandırılması böyle düşünülmesinin de paranoya değil bir gereklilik olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Doğrudan yatırımın olumlu yönleri ve kalkınmaya olumlu etkisi realitedir bunun yanında belirli alan ve çokuluslu şirketlere yönelik sakıncalarını bertaraf edici önlemlerle doğrudan yatırımlara kapıları açmak çekmeye çalışmak ülke ekonomisine kazandırmak en akılcı ekonomik çıkar sağlayıcı bir yol olacaktır.

Türkiye 1954 yılı sonrasında doğrudan yabancı yatırımları çekmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Buna karşın bir çok ülkeye ve çekmesi gereken yabancı yatırım potansiyeline göre sahip olduğu üstünlükleri günümüze kadar yeterince değerlendirememiş, kullanamamıştır. İlk yasal düzenleme 1954 yılında yapılmasına rağmen 1980 yılına kadar sadece 35 milyon dolarlık düşük bir rakam doğrudan yabancı yatırım girişi gerçekleşmiştir. 1980 sonrası alınan ekonomik istikrar tedbirleri ile doğrudan yabancı yatırım girişleri teşvik edilerek özellikle 1990’lı yılların ortalarından itibaren belirli oranda artışlar gerçekleştirilebilmiştir. 2000-2005 yılları arasında da doğrudan yabancı yatırım girişinin oranı ortalama yılda 1 milyar dolar dolaylarında bir seyir izlemiş 2003 yılından itibaren bazı uygulamalar, teşvikler, istikrarın çekiciliği, özelleştirmeyle banka satış ve birleşmeleri doğrudan yabancı yatırımın artışını sağlamıştır. Fakat Türkiye yaptığı bu sıçramaya karşın bugün geldiği noktada yeterli çekiciliği ve oranı yakalayamamıştır. Son iki yıl içerisinde sağlanan artışların özelleştirmeye ve banka birleşmeleri ile telekomünikasyon şirketlerinin ortaklığı zeminine dayanması nedeniyle bu alanların daralması sonucunda doğrudan yatırımların seyrini nasıl gelişeceği önemlidir. Doğrudan yabancı yatırımlar için gerekli olan temellerin oluşturulması ve buna yönelik politikaların rayına oturtulması ile kalıcı, sürekli ve yaratıcı doğrudan yatırımın artmasını sağlamak temel koşul olmalıdır. Aksi takdirde yabancı yatırım girişleri devrevi dalgalanmalar şeklinde dönemsel artışlara dayalı bir seyre mahkumdur.

Bugün Türkiye’de ki yabancı yatırımların birçoğu ilk 500 içerisine giren firmalardır. Makro ekonomik olumlu beklentilere ulaşılması için doğrudan yabancı yatırımların işlevi anlaşılmıştır. Ödemeler dengesi, istihdam, teknoloji, üretim gibi birçok alanda doğrudan yabancı yatırımların çok önemli etkileri gerçekleşmektedir. Türkiye ekonomisinin son yıllarda en önemli makro ekonomik sorununun da cari işlemler açığı, işsizlik gibi iki temel ekonomik olgudan kaynaklandığını düşündüğümüzde her ikisi üzerinde de önemli etki yaratabilecek doğrudan yabancı yatırımların çekilmesinin ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle Türkiye’nin siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle ileriye dönük uzun vadeli beklentileri oluşturamadığı, aşırı bürokrasinin varlığı, yabancı yatırım girişi için güçlü bir devlet stratejisinin, kurumunun ve yeterli tanıtımının yokluğu, temel girdi maliyetlerinin yüksekliği gibi nedenlerden

dolayı bu güne kadar hedeflediği doğrudan yatırımı alamadığı kavranmalı ve buna yönelik stratejiler yürürlüğe koyulmalıdır.

Bu stratejileri belirlerken özellikle Türkiye ile yakın rakip ülkeler arasında yer alan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin doğrudan yabancı yatırım performanslarının ve altyapılarının gözlemlenmesi de yararlı olacaktır. Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti yabancı yatırım profillerinin incelemesi sonucunda Türkiye ekonomisine göre avantaj ve dezavantajlarına bakıldığında bu ülkelerin Türkiye’de daha yüksek bir oranda yabancı yatırım çekmesinin nedenleri de anlaşılabilir. Bu nedenler ışığında stratejik hedeflerin konulması daha da kolay olabilecektir. Söz konusu ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlara yönelik teşvik, vergi, serbest bölge, kurumsal altyapı, doğrudan yatırımlara yönelik devlet strateji ve uygulamaları Türkiye’ye göre rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Türkiye’nin ise özellikle coğrafi konum avantajından kaynaklanan rekabet üstünlüğü bir türlü istenilen hedeflere ulaşılmasına nede olmamıştır. Genel olarak bakıldığında Türkiye’nin rakip ülkelere göre çok önemli dezavantajları bulunmamaktadır, istenilen yabancı yatırım çekme potansiyelinin sağlanması için belirli temellerin oluşturulması, geliştirilmesi ve devlete stratejisinin koyulması, istikrarlı bir ekonomik, siyasi yapının hakim olması yeterli olabilecektir.

Tüm bu öngörülerin altında Gümrük Birliğinde olduğu gibi AB yolunda çeşitli fedakarlıklara rağmen doğrudan yabancı yatırımların bunun temelinde artışı sağlanamamıştır. Bu nedenle AB politikalarına tam uyum ve riayetin doğrudan yabancı yatırımları son derece artırıcı bir etki yaratacağı şüphesizdir. Bunun temel nedenlerinden biride AB’nin tüm aday ülkelere karşı aynı hakkaniyete dayalı bir bakış açısı zemininin olmamasıdır. Türkiye adaylık sürecinde diğer aday ülkelere nazaran AB ‘den en az mali yardım alan ülkedir. Bunun yanı sıra AB tarafından gümrük birliği öncesi verilen taahhütler yerine getirilmediği gibi gümrük birliğinin beklenen etkisi de gerçekleştirilememiştir. Gümrük birliği sonucu Türkiye sadece belirli bölgelere yönelik bir bakış açısı içerisine konulmamış, küreselleşen hızla entegre olan dünyanın diğer bölgelerine soğuk kalmıştır. Avrupa pazarına Türkiye üzerinden açılması beklenen Orta Asya, Uzak Asya ya da Orta Doğu ülkelerinden de çeşitli olumsuz politikalar dolayısıyla yeterli ve beklenen yatırım çekilememiştir. Türkiye’nin rakip ülkelere karşı doğrudan yatırımları istediği ölçüde alamayarak yetersiz kalması AB’nin çifte standartlarının da bir etkisidir. Türkiye’nin tam üyeliğinin tarihinin belirsizliği tam üye beklentisinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, buna rağmen gümrük birliği anlaşmasını imzalaması da uzun vadeli olarak Türkiye’nin diğer ekonomik argümanlarında olduğu gibi doğrudan yatırımlarını da olumlu etkilememiştir. Buna karşın Türkiye’nin rakipleri aday ülkelerin giriş tarihleri belirlenmiş ve tarih günü geldiğinde de adaylıkları gerçekleşmiştir. Bu faktörde yabancı yatırım tercihlerinde bu ülkeler lehine Türkiye aleyhine bir yön kazandırmaktadır.

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımları incelerken sektörel bazda otomotiv ön plana çıkmaktadır. Otomotiv sektörü hem ana sanayi hem de yan sanayisiyle çok geniş bir alana yayılmakta ve istihdam sağlamaktadır. Sektördeki doğrudan

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi Ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama

yabancı yatırım şirketleri ilk 500 firma içerisinde ön sıralarda bulunmaktadır. Bu firmaların ihracat, üretim, istihdam rakamları ve teknolojik altyapıları yüksektir. Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli otomotiv işletmeleri sahip oldukları bu faktörlerden dolayı Türkiye ekonomisinin makro ekonomik sorunlarına yardımcı olabileceklerdir. Bu nedenle yakın rakip içerisinde olduğumuz Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine giden otomotiv yatırımlarını Türkiye’ye çekebilmenin yollarını aramalı sahip olduğumuz dezavantajları avantaja dönüştürmeli buna yönelik bir takım uygulamaları hayata geçirmeliyiz. Sadece ABD ve AB değil Güney Kore, Japon ve diğer Asya ülkelerinin otomotiv endüstrilerinin Türkiye’ye kazandırılmasına yönelik çalışmaları da hızlandırmalıyız.

Dünyada ki doğrudan yabancı yatırımların seyrini ve durumunu, Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırımlar açısından verimliliğini ve rekabet içerisinde olduğu ülkelerle karşılıklı üstünlüklerini göz önüne getirdiğimizde ülkemizin olması gereken yıllık ortalama 20 milyar dolar doğrudan yabancı yatırımı çekmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Bu rakama ulaşabilmek ve en önemlisi ulaşılan noktada kalıcılık sağlayabilmek için doğrudan yabancı yatırma yönelik politika ve stratejilerin en ince ayrıntısına kadar oluşturması, Türkiye’nin milli ve ekonomik menfaatlerine uygun zemin hazırlanması, buna yönelik gerekirse daha radikal ve yaratıcı kararlara imza atılması, doğrudan yabancı yatırıma yönelik sadece AB ekseninde değil tüm dünyaya eşit bakış açısının yerleştirilmesi gerekliliği önemlidir. Bu stratejilerin iyi belirlenerek istikrarlı bir şekilde korunması ve uygulanması sağlandığı takdirde de Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırım çekme cazibesini kat kat artıracığı ve istediği hedefine ulaşacağı açıkça görülmektedir.

KAYNAKLAR

Arıman, Abdullah; 2000’lere Doğru Türkiye’de Yabancı Yatırımlar, Yeni Türkiye Dergisi Türkiye Ekonomisi Özel Sayısı, Ağustos 1999.

Demircan, Hayrettin; Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003.

Loewendahl, Henry, Ebru Ertugal- Loewendahl, Turkey’s Performance in Attracting FDI: Implications of Eu Enlargement, CEP Working Documents, Nov: 157, Brussels: Centre for European Policy Studies, November 2001.

İSO, İlk Beşyüz Büyük Firma 2005, 2006.

Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Yabancı Sermaye Raporu 2005.

Kindleberger, P.Charles; Economic Development, The McGraw, Hill Book Company, Tokyo, 1958.

Oksay, Suna; Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, 2000.

Uras, T., Güngör; Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, İktisadi Yayınlar Ltd, İstanbul, 1979.

YASED, Priority List of Foreign Investors Problems, İnternet Adresi: <http://www.yased.org.tr/>, Erişim Tarihi:Nisan 2006

YASED, Yabancı Sermaye Strateji Raporu 2004, İstanbul, 2005.

Haldun SOYDAL

Yeldan, Erinç; Az Gelişmiş Ükelere Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Akımlarının Makroekonomik Etkileri Üzerine Gözlemler, İktisat Dergisi, Ekim-Kasım 1996.